

TRANSFORMĂRILE SOCIAL-POLITICE SUB ASPECTUL CONSECINTELOR MILITARE: ABORDARE TEORETICO- METODOLOGICĂ

Constantin MANOLACHE, Nicolae GHERBOVEI, Oleg HANGANU

Institutul Militar al Forțelor Armate

This article makes an analysis of the social-political transformations happened within the society, considering the military consequences. Here is describing the quintessence of the transformation concept. Also, is related the succession between the transformation and the results, in the context of the state social – economic evolution. Particularly, is emphasized the military support of the transformation process as the main condition for the social transformations.

Schimbările istorice care s-au derulat la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 în țările Europei Centrale și ale Europei de Est, iar apoi și în fostele republici sovietice sunt calificate de literatura științifică prin termenul generic de *transformări* [1].

Termenul provine de la cuvântul latin *transformare*, ceea ce înseamnă *a modifica, a preface, a transforma* și se utilizează, în principiu, în sfera tehnicii, fizicii, matematicii, semanticii și geneticii. Începând cu anii '50–'60 ai sec. XX, din lipsă de termeni noi ce să exprime procesele desfășurate în societate, științele sociale au recurs și ele la această noțiune, folosindu-o în descrierea modificărilor structurale radicale. Termenul definește acțiunea sau fenomenul ce reflectă trecerea la o formă calitativ nouă de organizare socială.

Termenul *transformare* caracterizează exact schimbările ce se produc în statele în curs de dezvoltare care au trecut la o nouă politică social-economică sau își propun să renunțe la modelele vechi tradiționale în favoarea noilor procese de producție industrială, utilizând mai intens mecanismele pieței.

Primele procese transformatoriale s-au produs în Polonia; în anul 1980, sprijinită din exterior, Polonia și-a consolidat mișcarea de opoziție. Ulterior, și-au intensificat tendințele reformatoare și țări precum Ungaria și Cehoslovacia.

Politica „perestroikăi” din URSS, care a diminuat considerabil potențialul economic și politic al statului sovietic, din cauză că acesta nu și-a stabilit scopuri clare și a demontat prea în grabă relațiile deja existente, a acutizat într-o măsură atât de mare criza socială și social-economică, încât încă până la destrămarea lui din componența statului sovietic au ieșit Țările Baltice, iar după ce la întrunirea de la Belovejsk a fost anunțată destrămarea URSS procesele transformatoriale s-au activizat și în celelalte republici ex-sovietice [2].

De fapt, transformările realizate în țările Europei Centrale și ale Europei de Est pot fi calificate ca *transformări de sistem*, ele înglobând toate sferile vieții publice: structura politică, economică, socială; viața spirituală [3]. Ele ne ajută să determinăm care sunt diferențele între *transformare* și *reformă* și ne conving că ultimele presupun *înnoire* sau *modificare de stare*, fără schimbări principiale. Reformele urmăresc un anumit scop, dar, în timpul realizării lor, acesta poate fi modificat sau recompus. De obicei, reformele vizează doar anumite structuri ale societății și au, în principiu, de a face cu procesele de nivel tehnic și social-tehnic, mai puțin cu cele de nivel social, care să includă viața întregii societăți.

Noțiunea *transformare de sistem* include, de obicei, următoarele sensuri:

1. Modificarea sistemului politic și de stat, renunțarea la monopolul unui singur partid, crearea unei republici parlamentare de tip occidental, democratizarea generală a relațiilor sociale.

2. Înnoirea bazelor economice ale sistemului social, trecerea de la economia centralizată planificată la cea bazată pe relațiile de piață. În acest scop:

a) se de-etatizează proprietatea de stat și se aplică un program larg de privatizare;

b) se creează un nou mecanism juridic al relațiilor economice și financiare, care să permită formarea opoziției și apariția unor lideri reformatori.

În acest sens, M.Snegur – în Moldova, B.Elțin – în Rusia, N.Nazarbaev – în Kazahstan, A.Lukașenko – în Bielorusia, L.Kucima – în Ucraina etc. pot fi considerați reformatori care, deși în măsuri diferite, au fost, totuși, adepți ai ideii utilizării potențialului organizatoric al statului cu scopul de a grăbi reformele social-economice.

Dar, baza transformării o reprezintă, totuși, schimbările economice. În ultimul timp au fost publicate numeroase materiale referitoare la această problemă. Dacă am face o analiză a acestora, am constata că aproape

toate încercările întreprinse au avut scopul de a cerceta, cel puțin sistematic, problemele din sfera economică. Pentru a explica – apelând la cele mai noi categorii – noțiunea *transformare de sistem*, întâi de toate urmează să înțelegem esența anumitor aspecte ale societății în tranziție; modul lui de funcționare; legile ce cauzează nașterea și distrugerea unui sistem. Este, așadar, insuficient să afirmăm că în actualitate nu funcționează nici legile vechilor legături, nici cele ale legăturilor noi; de fiecare dată, trebuie să concretizăm care anume dintre legitățile vechii ordini influențează configurația societății și ce legături noi apar.

Este adevărat, procesele transformazionale care, de regulă, au un „numitor” comun, sunt caracterizate printr-o varietate de „divizori” național-statali. O clasificare exactă a acestora a fost realizată de însăși realitatea existentă și ar fi nepotrivit să reevaluăm criteriile deja stabilite de o asemenea realitate. Pe de altă parte, o caracteristică exhaustivă a formelor de bază ale procesului transformational propun și autorii lucrării *Economia perioadei de tranziție*, deși aceștia vorbesc despre modelele economiei de tranziție. Or, anume economia de tranziție și determină imaginea unei societății ce se transformă, cu toate că, desigur, funcționează și zeci de alte dimensiuni ale acestui domeniu [4].

Problematika politologică a teoriei privind transformarea socială presupune analiza *modernizării politice* [5] ca proces de restructurare a sistemului politic al societății, pentru a-l face să corespundă cu orientările calitativ noi ale vremii.

Lansată în anii ‘50 ca teorie de bază a doctrinei occidentale cu privire la modernizarea politică, vizavi de statele ieșite de sub dominație colonială, concepția modernizării a devenit, în cele din urmă, fundament al unui model comun al procesului global de civilizare, a cărui esență consta în descrierea caracterului și a direcțiilor trecerii de la societatea tradițională la cea contemporană, adică rațională, în rezultatul progresului tehnico-științific, al modificărilor social-structurale, reformulării sistemelor normativ și axiologic [6].

Factorul esențial al modernizării îl reprezintă contactele socioculturale cu marile centre culturale industriale și postindustriale.

La etapa contemporană – caracterizată printr-o accentuare mai intensă a dificultăților dezvoltării politice – pentru a studia problemele condiționării obiective a crizelor prin modificări politice, pentru a găsi noi căi și metode privind depășirea și soluționarea lor, se elaborează concepții de tipul „modernizarea parțială”, „modernizarea de impas”, „sindromul modernizării postcriză”. Toate acestea implică inevitabilitatea unei confruntări dintre vechile norme de viață, vechile valori tradiționale, specifice culturii politice naționale, și noile instituții modernizate, care nu se pot acomoda, fără schimbări vizibile, la societățile ce se dezvoltă încercând să ajungă din urmă alte state. Rezultatele acestei lupte depind, în multe privințe, de acțiunile elitei politice dominante în societate, iar utilizarea instituțiilor tradiționale nu constituie un obstacol în calea aplicării unei politici eficiente.

Dezvoltarea și modernizarea politică a țării noastre a cunoscut, pe parcursul istoriei, câteva particularități. Prima se referă la rolul decisiv al statului în reformarea întregului sistem social.

O altă particularitate este succesiunea dintre *reforme* și *contrareforme*. Cu cât mai radicale sunt reformele, cu atât mai reală este posibilitatea unor contrareforme. Un exemplu concludent îl reprezintă, în acest sens, reformele începute în anii ‘60 ai sec. XIX, pe când Basarabia se afla în componența Rusiei țariste și care au condus la lichidarea șerbiei, introducerea autoadministrării publice locale, crearea unui nou sistem judiciar, instituirea unui nou sistem de învățământ etc. Aceste reforme au pus baza relaționării sociale, care a fost întreruptă în al doilea deceniu al sec. XX. După 1940, când Basarabia a trecut sub jurisdicția URSS, respectivele reforme au fost completamente răsturnate.

Înseamnă oare că aceeași soartă o va avea și încercarea de a realiza modernizarea politică cu scopul de a crea un sistem politic deschis, apt să reacționeze adecvat la noile cerințe economice și sociale ale comunității? Analiza evenimentelor permite să afirmăm că actuala etapă de dezvoltare politică a Republicii Moldova are un caracter ambivalent – este, în același timp, modernizatoare și antimodernizatoare. Prima tendință se manifestă prin extinderea gradului de implicare în viața politică a grupurilor sociale și indivizilor care participă la viața politică, slăbirea elitei politice tradiționale și pierderea legitimității acesteia. A doua tendință se manifestă printr-o formă specifică de dezvoltare a modernizării. Ea se exprimă prin metode autoritare de conducere și prin mentalitatea tradițională a elitei politice, fapt care face posibilă doar mișcarea unilaterală – de sus în jos – a ordinilor în cadrul unui mecanism închis de adoptare a deciziilor. Din aceste considerente, modernizarea este îngrețată de mai multe obstacole provocate de paternalismul politic care blochează atât creșterea gradului de implicare în viața politică, cât și dezvoltarea sistemului politic în sens social-istoric larg.

Perspectivile modernizării vor depinde de capacitatea regimului politic de a soluționa mai multe probleme, atât de caracter general, cât și cu nuanțe specific naționale:

- scoaterea de sub controlul politic a majorității resurselor economice;
- crearea unei structuri sociale deschise, prin depășirea durei dependențe teritoriale și profesionale a cetățenilor;
- crearea instituțiilor care să garanteze securitatea în cadrul concurenței politice deschise a forțelor implicate în lupta pentru putere politică;
- crearea unui sistem efectiv de autoadministrare locală, care să devină o alternativă durabilă centralismului birocratic tradițional.

Modernizarea societății moldovenești a dat speranțe democrației, dar nu a slăbit tendințele către autoritarism. Reformele au devenit ireversibile, dar țara nu a depășit încă momentul crucial, capabil să le prevină eșecul.

Problemele instituirii noului regim social-economic în Republica Moldova se agravează cu atât mai mult, cu cât mai frecvent sunt puse la încercare prin practica politică și economică. Procesele postsocietice de modernizare și transformare a societății moldovenești și a celor europene durează de mai bine de 15 ani. Istoric, e o perioadă destul de scurtă, dar pentru corectarea eficacității transformărilor social-economice este una suficient de mare. Practica îndelungată a reformelor postsocialiste – continui și, practic, nerezultative – realizată atât în Moldova, cât și în alte state ale fostului lagăr socialist, îi face pe cercetători să analizeze mai aprofundat multe din fenomenele și procesele tradiționale și novatoare ale transformării sociale și modernizării politice. Atât sub aspect teoretic, cât și la nivel practic, devine tot mai clar că perioada de tranziție poate fi analizată ca perioadă formațională autonomă de dezvoltare, cu proprii parametri și caracteristici, inclusiv politologice. Acesta este, de fapt, și motivul interesului vădit al autorilor față de subiectul pe care îl cercetăm.

Experiența practică a statelor care și-au definitivat deja schimbările transformărilor de tranziție ne convinge că acest tip de reforme social-economice și politice necesită o garanție eficientă, altfel spus, solicită un număr maxim de condiții obiective și subiective, care să asigure realizarea scopurilor inițiale. Drept asemenea condiții pot servi atât factorii și fenomenele interne, cât și cei /cele de natură externă. Dar, una dintre condițiile esențiale ale transformării sociale o constituie, totuși, *asigurarea militară* a procesului perceput ca unitate organică a factorilor interni și externi [7], și anume: asigurarea imposibilității de a interveni armat, din afară, în procesul de realizare a schimbărilor sociale și în cel de creare a unui nou concept de organizare militară internă, adecvat caracterului reformelor. Apărarea externă și schimbările militare interne sunt interdependente și urmăresc același scop – garantarea siguranței procesului de transformare socială, în interesul societății, statului și individului.

Studierea aprofundată a modelelor naționale de transformare socială din Republica Moldova și din alte state postcomuniste ne face să ne interogăm și cu privire la motivele din care această transformare nu poate fi univoc calificată drept înnoire exclusiv *democratică* a vieții sociale. Euforia democratică a dispărut demult și aproape definitiv. Savanții moldoveni au conștientizat și ei că instituirea democrației nu reprezintă pur și simplu una dintre alternativele dezvoltării sociale și că ea însăși presupune mult mai simpla instaurare a unui regim democratic. În practică, profunzimea și importanța transformărilor sociale, cel puțin pentru Republica Moldova, s-au dovedit a fi inadecvate scopurilor și caracterului „tranzitului democratic”. În țara noastră a fost lichidată nu doar statalitatea comunistă și sovietică, ci și acele atribute ale statului care au apărut și s-au perfecționat sub influența unor factori istorici caracteristici regiunii. Spre deosebire de alte state din Europa Centrală, Republica Moldova se dezvoltă în condiții geopolitice noi. Sub acest aspect, schimbările care au avut loc în societatea moldovenească nu s-au limitat doar la transformări democratice. Miza transformărilor postsocietice a fost mult mai largă și nu s-a redus doar la depășirea consecințelor practicii relațiilor sociale și ale teoriei comuniste. Acest lucru determină aproape toate sferele vieții interne, care trebuie modificate, inclusiv cea militară.

Mai există și o altă circumstanță importantă care provoacă la cercetarea unor probleme tradiționale, dar în condiții netradiționale. Până acum se considera că una dintre sarcinile principale ale transformării sociale din Republica Moldova constă în depășirea crizei sistemice social-economice a întregii societăți. Cauza principală a crizei, afirmă cercetătorii în domeniu, a reprezentat-o incompetența vechiului sistem social, imposibilitatea obiectivă de a soluționa, în asemenea condiții, probleme de interes comun. Odată cu depășirea unor fenomene de criză și cu stabilizarea vieții sociale, se preconiza dezvoltarea societății și a statului pe baze social-economice noi. Însă, ulterioara dezvoltare a societății moldovenești a demonstrat că în procesul de transformare a apărut un nou complex de cauze obiective și subiective, care au generat o agravare a crizei în cadrul procesului de depășire a crizei, oricât de straniu ar părea acest fapt. Lipsa posibilităților și incapacitatea de a depăși criza creează nu doar greutăți și obstacole, ci și o nouă criză – criza transformării sociale, fenomen declanșat în

Republica Moldova în forma lui clasică și care a condus la blocarea, pentru o perioadă îndelungată, a unor schimbări sociale pozitive. A devenit, așadar, clar că elita politică moldovenească nu stăpânește tehnologii ce să-i permită să se opună crizei sau s-o depășească.

Gândurile, ideile și raționamentele exprimate mai sus ne provoacă la anumite concluzii, care confirmă că transformările sociale din Republica Moldova se supun nu atât strategiilor și tacticilor elitei politice, nu atât schimbărilor de lideri politici, cât, mai cu seamă, mecanismelor obiective ale schimbului de generații și de înnoire radicală a tuturor formelor sociale de conducere (administrativă, economică, politică, culturală, spirituală), precum și factorului subiectiv adecvat acestui mecanism.

Mai există o circumstanță, nu mai puțin importantă, care explică lipsa unui efect practic al reformelor în condițiile postcomuniste. Este vorba despre importanța experienței reformelor sociale ale altor state și popoare și despre capacitatea conducerii politice și militare a respectivelor state de a o aplica, cu maximum de utilitate, pe teren propriu. Important e nu atât să percepi democrația ca element al experienței sociale și ca formă social-politică de organizare, cât să înțelegi modalitatea de a percepe și a prelua o experiență socială.

Nepregătită să realizeze reforme sociale și politice, nedepinsă să-și asume responsabilitate pentru procesele cu caracter și conținut social-creativ, elita politică moldovenească a ales cea mai ușoară cale – a apelat la practica socială a statelor vecine, fără să analizeze compatibilitatea acestor practici și fără să studieze realitatea deja existentă.

Altfel spus, modalitatea în care elita politică a utilizat ajutorul și practica socială a altor state nu este adecvată amploarei, profunzimii și caracterului transformărilor sociale din Republica Moldova. Nici bazele normative, nici cele general umane, nici multe alte baze sociale, devenite obiect de împrumut, nu au funcționat. Totuși, multe dintre ele sunt implementate continuu și rațional, aprofundând noua criză în condițiile menționate anterior. E vorba de un proces pentru care, probabil, vom plăti mult și îndelung.

Circumstanțele menționate nu doar actualizează multe probleme – teoretice și practice – de cercetare tradițională, dar ne fac să le percepem pe o bază calitativă, total diferită. Printre ele se numără și problema organizării militare a societății, lansată și cercetată încă demult, în condițiile ordinii socialiste, dar nesoluționată în cheie reformator-politologică și în condițiile vieții sociale din Republica Moldova, care s-a transformat radical.

Totodată, noile condiții de transformare postcomunistă vor marca întregul spectru al caracteristicilor de bază și al parametrilor organismului militar al societății, acționând:

- asupra schimbării bazelor geopolitice și social-istorice de funcționare și dezvoltare a organismului militar;
- asupra funcționării organismului militar în noile condiții ale politicii externe;
- asupra procesului de instituire și reformare a organismului militar ca parte componentă a noii statalități moldovenești;
- asupra procesului de formare, funcționare și dezvoltare a organismului militar, sub influența noilor instituții și organizații ce formează societatea civilă;
- asupra funcționării organismului militar sub influența factorilor liberal-democratici ai transformării sociale, condiționând efectele acestui proces etc.[8].

În noile condiții geopolitice din regiune, organismul militar al republicii urmează să vizeze următoarele direcții:

- funcționarea organismului militar în contextul lărgirii componenței NATO și al vecinătății lui cu țara noastră;
- activitatea armatei naționale în condițiile lărgirii sferelor de influență a forțelor multinaționale de menținere a păcii.

Toate aceste lucruri demonstrează că procesele de transformare postsovietică și de modernizare politică, desfășurate în prezent în Republica Moldova, reprezintă factori calitativ noi care determină natura, esența, conținutul și funcționarea organismului militar. În acest sens, organismul militar ca obiect tradițional și permanent al analizei științifice provoacă interes pentru cercetarea tuturor aspectelor existenței și dezvoltării lui. Considerăm că rolul esențial în acest proces îl are arsenalul și potențialul metodologic al științelor politologice, deoarece organismul militar reprezintă obiectul lor direct de analiză și metoda funcțională a teoriei securității naționale și militare.

În plus, necesitatea cercetării problemelor ce țin de organizarea militară a societății moldovenești contemporane, în condițiile transformărilor postsovietice, este dictată și de anumiți factori cu caracter metodologic, care acționează în interiorul domeniilor militar și politic.

Referințe:

1. Актуальные проблемы социально-политического развития современного общества. - Волгоград, 2001; Бутенко А.П. Как изменялась социально-классовая природа коммунистической власти в странах Европы и Азии: Научный доклад. - Москва, 2002; Данилов А.Н. Переходное общество: Проблемы системной трансформации. - Мн.: ООО «Харвест», 1998; Хорос В.Г. Модернизация как общемировой процесс / В кн: Политическая наука в России: Интеллектуальный поиск и реальность. - Москва: Московский общественный научный фонд; ООО «Издательский центр научных и учебных программ», 2000; Пригожин А.И. Перестройка: переходные процессы и механизмы. - Москва, 1990 etc.
2. *Mai detaliat a se vedea:* Абдулаева Р. XX век и развал великой державы - СССР. - Москва: Вернисаж, 2002.
3. Данилов А.Н. Переходное общество: Проблемы системной трансформации. – Мн.: ООО «Харвест», 1998, с.78-79; Дзьобань О.П., Чернієнко В.О. К вопросу о применении системного подхода в социально-философском анализе национальной безопасности государства // Научные записки Харьковского военного университета. Социальная философия, педагогика, психология. - Харьков: ХВУ. - 2002. - Выпуск XI. - С.65-68.
4. Экономика переходного периода / Под ред. В.В. Радаева, А.В. Бузгалина. - Москва, 1995, с.412- 415.
5. Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ / Под ред. В.С. Малахова, В.А. Тишкова. - Москва, 2002, с.35.
6. Основы политической науки / Под ред. проф. В.Г. Пугачева. Часть 2. - Москва, 1993, с.172-173.
7. Возжеников А.В. Национальная безопасность России: Методология комплексного исследования и политика обеспечения. - Москва, 2002, с.56.
8. *Mai detaliat a se vedea:* Manolache C. Corelația militar-nonmilitar în securitatea națională: analiză metodologică // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol.II. - Chișinău, 2006, p.112-114; Требін М.П. Армія як функціональна система // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. - Харків: ХВУ. - 2001. - Выпуск IX. - С.43-48.

Prezentat la 15.07.2009